

איש האלקים

ויהי נא פי שנים ברוחך אלי

פרשתנו היא עת הפרדה. משה רבנו, רועה ישראל ממצרים ועד הנה, שנשאם בחיקו כדרך שהאומן נושא את היונק וסבל את כל טורחם ומשאם וריבם ארבעים שנה, מאציל להם ברכה אחרונה לפני מותו. הם הולכים לחיי ארץ, למימוש הייעוד הישראלי בארץ ההר הטוב והלבנון, והוא הולך לחיי עולם באותה מיתה נשיקה שנתאוה לה מאז מות אהרן אחיו.

שעת הסתלקותו של הרב היא הזדמנות מיוחדת להידבק באורו וללמוד מדרכיו. זוהי המתנה האחת שחפץ התלמיד לקבל ברגע הזה, והיא גם זו שהרב חפץ יותר מכול לתת לו, שהרי יותר ממה שהעגל רוצה לינוק – פרה רוצה להניק^א. כך מסופר על הסתלקותו של אליהו הנביא:

ויהי בהעלות ה' את אליהו בסערה השמים וילך אליהו ואלישע מן הגלגל. ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה כי ה' שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי ה' וחי נפשך אם אעזבך וירדו בית אל... ויאמר לו אליהו אלישע שב נא פה כי ה' שלחני ירחו ויאמר חי ה' וחי נפשך אם אעזבך ויבאו ירחו... ויאמר לו אליהו שב נא פה כי ה' שלחני הירדנה ויאמר חי ה' וחי נפשך אם אעזבך וילכו שניהם... ויקח אליהו את אדרתו ויגלם ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה. ויהי כעברם ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי...^ב

"פי שנים ברוחך אלי" – יותר ממה שזכיתי ללמוד ממך בחייך אני רוצה ללמוד ממך עכשיו. בספרי פנימיות התורה מבואר שבשעת יציאתה של נשמה מעלמא הדין נפגש האור הפרטי שבה עם האור הכללי של שורש נשמות ישראל, ומתוך המפגש בוקע אור כפול ומכופל. אכן, משה רבנו מנצל הזדמנות זו בהענקת ברכתיו לכל שבטי ישראל בעין טובה. ואנו, טוב שנעשה כל שביכולתנו כדי ללמוד מה שאפשר לנו ללמוד מדמותו הגדולה.

ברם, הלימוד ממשה רבנו אינו עניין פשוט. מחד גיסא, אין אדם שממנו טוב וראוי ללמוד יותר ממני שהתורה עצמה מכנה "איש האלקים". מאידך גיסא, אין מי שקשה ואולי אף מן

^א פסחים ק"ב, א.

^ב מלכים ב' ב א-י.

הנמנע ללמוד ממנו יותר ממי שהתורה מכנה בכינוי שכזה. אנו מודעים גם לפירוש המופלא שפירשו חז"ל בשבח זה, שאלמלא הדברים כתובים אין אנו רשאים לאומרם:

מהו "איש האלקים"?

אמר רבי אבין: מחציו ולמטה – איש, מחציו ולמעלה – האלקים.^ג

נראים הדברים שאין בסיס להשוואה בין דמותו של משה, מידותיו, אופני התפתחותו ודרכיו בקודש, לבין אלו של שאר בני אדם^ד – ואפילו הטובים והמעולים שבהם. "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו"^ה. לקח זה השרישה התורה בקרבנו באמצעות מעשה מרים, הנזכר בכל יום לאחר התפילה, שהבהיר היטב עד כמה מופרשת מעלתו של משה רבנו אפילו מזו של כל נביאי ישראל לדורות עולם! איך נדבר במעלותיו של משה וכיצד נרהיב עוז ללמוד מהן, כשאזהרת התורה אמורה: "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה?"^ו

בכל זאת, בתוך הצירוף הזה שאין הפה יכול לאומרו – "איש האלקים" – נוכח גם צד שיש לנו נגיעה בו. אם אכן היה במשה רבנו גם מן האיש, והתורה עצמה מספרת לנו על כך, הרי שיש לנו מה ללמוד ממנו. תורה היא וללמוד אנו צריכים.^ז

כי כאיש גבורתו

פירושים רבים נכתבו על חידה זו של "איש האלקים". שלושה מהם נכתבו בפרשתנו על ידי בעל אורי-החיים הקדוש, וזה לשונו:

"איש האלקים". יתבאר הכתוב על דרך אומרם ז"ל וזה לשונם: "אם יבוא הקב"ה לישוב בדין עם אברהם יצחק ויעקב – אינם יכולים לעמוד בפניו"^ח, עד כאן. הא למדת כי מה שמועילים הצדיקים במעשיהם ובהתעצמותם בעולם-הזה אינו אלא לזכות מכוח הרחמים, אבל בדין לא, וכמאמר דוד: "ואל תבוא במשפט את עבדך כי

^ג דברים רבה יא: ד.

^ד עיין אבות דרבי נתן יב: ג: "כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן". לעומת זאת, את השם משה לא מצאנו שנקראו בו עוד, לא בתנ"ך, לא במשנה ולא בתלמוד, עד ימי הרמב"ם, ולא בכדי הוא. מסתבר שהייתה יראה מפני היומרות שבקריאה בשם זה, משום שמדרגת משה נבדלה מכל אנשי הסגולה שעמדו לישראל – ואפילו מאהרן אחיו.

^ה תהלים כד ג.

^ו ראה עולת-ראיה ח"א עמ' שלד בעניין "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים", שהוסיף שם מרן הרב זצ"ל בשם סידור שער השמים לשל"ה: "שנענשה בצרעת על שדיברה במשה", הווי אומר שיעקר הזכירה היא להיזהר שלא לדבר במשה עבד ה'.

^ז במדבר יב ח.

^ח ברכות סב, א.

^ט ערכין יז, א.

לא יצדק לפניך כל חי"¹, פירוש: כל צדיק שייקרא חי, וכאן הודיע הכתוב כי צדיק זה נתעצם ופעל הטוב אפילו בערך בחינת הדין, הרמזו ב"אלקים", והוא אומר "איש האלקים"...

עוד נתכוון במאמר זה להעיד עליו כי כל התעצמו במידות הטובות הידועות לו לא היו אלא לצד יראתו מאלקיו, לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר, כאומרם ז"ל: "שאל באחת ולא עלתה לו ודוד"² כו', כי שאל היה מטבעו מזוג ולא היה חם ומהיר לטעות, ולזה באחת ששגג יצתה ממנו המלוכה, לפי טבעו משערים בני עליון שאם היה כטבעו של דוד אדמוני היה עושה כדוד עשר ידות. והן האיש משה יש מקום לחשוב שהיה עניו מטבעו והיה בכלן מטבעו, לזה העידה התורה עליו שכל התעצמותו ותגבורתו הרמזו בתיבת "איש" היה לצד "האלקים" היה ירא, והוא אומר "איש האלקים".

עוד ירמז על זה הדרך: איש המיוחד לאלקים, שלא קם ולא יקום כמותו, ונתכוון הכתוב בסמיכות "את בני ישראל" למאמר "איש האלקים" להגיד שמדרגה זו השיגה עם בני ישראל, באמצעות מה שטרח בהם ומה שסבל מהם והמסתעף מאמצעות הנהגתו הטובה עמהם השיג מדרגה זו ליקרא "איש האלקים".

אם נתבונן בשלושת הפירושים, נמצא שיש כאן חלוקה ברורה של שני פירושים לעומת אחד.

השניים, הראשון והאחרון, מתמקדים במילה "האלקים" ומפליאים את דמותו של משה בזכות שני הישגים רוחניים יוצאי דופן: שמכל צדיקי הדורות רק הוא מסוגל לעמוד בדינו של הקב"ה ולזכות – בדין ולא בחסד, בדין ולא ברחמים; ושלא היה מי שמסר נפשו על ישראל כמותו, ומשום כך קנה לו מדרגה שלא הייתה ולא תהיה כמוה בכל הדורות.

מנגד, הפירוש האחד, הלא הוא האמצעי, תופס את השור בקרניו ומתמודד עם הצירוף כולו – "איש האלקים" – וזו דרכו: משה היה קודם כל איש. מידותיו הנעלות ומעלת קדושתו העליונה לא באו לו מאליהן, ולא היה טבעו מסייע לו לקנותן. נהפוך הוא, "כאיש גבורתו"³, טבעים ויצרים היו לו ככל האדם והוא נדרש לגבור עליהם בכוח איש, ועם זאת הביאה אותו יראת אלקים שבו למעלתו העליונה.

¹ תהלים קמג ב.

² יומא כב, ב. לפנינו מופיע נוסח שונה, וראה להלן.

³ שופטים ח כא; וראה בבא מציעא פד, א.

יחד, מספקים שלושת הפירושים לימוד עצום: "איש האלקים" שנאמר במשה רבנו הוא כאותו סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. מצד תנאי הפתיחה, לא היה חלקו של משה שונה מחלקם של יתר בני האדם. מאותו החומר שממנו קורצנו כולנו, קורץ גם הוא. הדברים מזכירים את דבריו היסודיים של הרמב"ם אודות תקפותה המוחלטת של הבחירה החופשית:

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טיפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה.²⁷

אם כן, הרבה יש לנו ללמוד מדמותו של משה. אמנם לא קם כמותו בישראל ולא יקום, אך דווקא ממנו יכול כל אחד ואחד ללמוד עד היכן ילוד אישה להגיע!

בין "המעולה" ל"מושל בנפשו"

נשוב ונתבונן בדברי אור החיים הקדוש באותו פירוש אמצעי:

עוד נתכוון במאמר זה להעיד עליו כי כל התעצמו במידות הטובות הידועות לו לא היו אלא לצד יראתו מאלקיו, לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר, כאומרם ז"ל: "שאל באחת ולא עלתה לו ודוד" כו'...

לאחר העיון בגמרא המצוטטת, מסתבר שיותר ממה שהבנו עד כה כתוב כאן. הנוסח המופיע בגמרות שלנו שונה, אם כי המובן זהה: "שאל באחת – ועלתה לו, דוד בשתיים – ולא עלתה לו". פירוש: "שאל נכשל באחת – ועלתה לו לרעה לקונסו מיתה, לבטל מלכותו, ודוד נכשל בשתיים – ולא עלתה לו לרעה"²⁷. מלכותו של שאול ניטלה ממנו בעקבות כישלון אחד, שחמל על מיטב צאנם של עמלק והותיר את אגג מלכם בחיים. מלכותו של דוד לא ניטלה ממנו גם לאחר שנכשל בשתיים, בשליחת אוריה החתי למות בקרב ובמניין בני ישראל. מדוע? וכי משוא פנים יש לפניו יתברך?

ממשיך אור החיים הקדוש ומבאר:

²⁷ משנה תורה, הלכות תשובה ה: ב.
²⁸ רש"י.

כי שאלו היה מטבעו מזוג ולא היה חם ומהיר לטעות, ולזה באחת ששגג יצתה ממנו המלוכה, לפי טבעו משערים בני עליון שאם היה כטבעו של דוד אדמוני היה עושה כדוד עשר ידות.

בעוד שאלו היה בעל טבע "מזוג", ממוזג ושקול, דוד היה "אדמוני" – תכונה המעידה על נטייה סוערת שיש בה גם אפשרות לצד הרע. עובדה זו יש בה כדי להשפיע על דינם, שכן הכישלון צריך להתפרש בתוך ההקשר הכללי של אישיותו ונסיבות חייו של הנכשל. יש מי שאצלו גם כישלון בודד מעיד על נפילה רוחנית חמורה, ויש מי שזכאי ללימוד זכות גם אם כישלונות רבים בידו. אם כן, למדנו עיקר גדול: דין אמת שדן הקב"ה את בריותיו אינו דין אחד לכול. הקב"ה צופה לחדרי לבו של כל אחד ואחד, יודע טבעיו ומידותיו ונטייתו, ובהתאם לכך הוא מביאו במשפט. אמנם כל בני האדם קורצו מחומר אחד, אך אין זאת אומרת שתנאי הפתיחה שלהם שווים אלו לאלו.

גם עיקר חשוב זה הורה לנו הרמב"ם בשישי משמונת פרקי הנפש אשר לו, שבו הוא דן במעלותיהם של "המושל בנפשו" ושל "המעולה"; הראשון הוא זה המתאוה לרע מטבעו ועם זאת גובר עליו ומושל בו, והאחרון הוא הנוטה אל הטוב מטבעו ואינו זקוק כלל למלחמה זו. מסקנתו: במצוות שכליות, דרכי מוסר שהשכל מחייבן כגון "לא תרצח" ו"לא תגנוב", המעולה עדיף; ואילו במצוות שמעיות, חוקות שמקורן רק בגזירת הכתוב עלינו, אין יתרון למעולה על פני המושל.

אם כן, הרי שדברי אור החיים הקדוש מרחיקים לכת יותר ממה שסברנו: לדבריו משה רבנו אינו רק מופת לאנשים פשוטים וישרים, ללמדם עד היכן הם יכולים להתעלות, אלא הוא מופת גם לבעלי נפש גסה ונמוכה, שגם לפוטנציאל הטמון בהם אין גבול. הדברים מזכירים את דברי חז"ל: "הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים"¹⁰. הלל היה עני מרוד ולא הניח לעונוי לבטלו מתורה. רבי אלעזר בן חרסום היה עשיר מופלג ולא הניח לעושרו לבטלו מתורה. יוסף הצדיק היה יפה תואר ולא הניח ליופיו להטותו אל דרכי היצר ולהדיחו מדבקותו בה'. אף אתה אמור: משה רבנו מחייב את בעלי הנפש הגסה, את מי שנפשו נוטה אל תאוות החומר. מה הוא זכה ונעשה "איש האלקים", אף כל אחד ואחד יכול לזכות בעמלו למדרגות גבוהות ומופלאות.

לא כן עבדי משה

האם אכן לזאת התכוון בעל אור החיים הקדוש, או שמא הרחקנו לכת והסחנו דעת מאזהרת "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה"?

¹⁰ יומא לה, ב.

צא ולמד ממה שכתב הוא עצמו במקום אחר:

[”ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה] ויאמר הנני” – לא כשמואל, שלא הכיר הקורא, כי משה נביא היה בטרם יצא מבטן אמו והכיר הקורא.¹⁰

אפשר שלא התכוון אלא להשמיענו שמעלתו הנוראה של משה רבנו לא באה לו מטבע תולדתו, אלא נקנתה לו בעמל רב, ומה שהביא משאול ודוד לא הביא אלא כאסמכתא כללית לכך שאנשים שונים זוכים לנתוני פתיחה שונים, ושהקב”ה דן כל אחד ואחד לפי המרחק שעלה בידו להתרחק מנקודת הפתיחה האישית שלו – ”כי האדם יראה לעינים וה’ יראה ללבב”¹¹.

אמנם מה שלא אבה בעל אור החיים הקדוש לומר, נכתב בפירוש ובחריפות יתרה במקום אחר. בפירוש תפארת ישראל על המשנה מובא מדרש פליאה אודות משה רבנו – הוא פלא ומקורו פלא:

מצאתי כתוב דבר נחמד, שכשהוציא משה רבנו ע”ה את ישראל ממצרים, שמעו עמים ירגזון וגו’, ויתמהו מאוד על זה האיש משה, כי על ידו נעשו כל הגבורות והנפלאות האלו, ולכן התעורר מלך ערבי אחד, וישלח צייר מובחר לצייר תמונת המנהיג הגדול הזה ולהביאו אליו. וילך הצייר ויציר תמונתו ויביאהו לפני המלך, וישלח שוב המלך ויביא, ויאסף יחדיו כל חכמי חרשים אשר לו וישאל להם לפשוט על פי פרצוף פניו של משה כפי המצויר, לדעת תכונת טבעו ומידותיו ובמה כוחו גדול.

וישיבו כל החכמים יחדיו אל המלך ויאמרו: אם נשפט על פי ציור קלסתר פניו של האיש הזה המפורסם לגדול, נאמר לאדונינו כי הוא רע מעללים בגאות וחמדת הממון ובשרירות הלב ובכל חסרונות שבעולם שיגנו נפש אדם המעלה. ויקצוף המלך מאוד ויאמר: מה זה, הכי תתעללו בי, הלא בכל אלה שמעתי מכל עבר ופינה בהפך מזה האיש הגדול! ויחרדו האנשים מאוד... ויתנצלו את עצמם הצייר והחכמים כל אחד בחסרון ידיעת חברו, הצייר אמר: אני ציירתיו כהוגן והחכמים שגו בידיעתם, והחכמים גללו כל החסרון על הצייר שלא צייר תמונת משה כהוגן. והמלך, אשר נכסף לדעת מי משניהן יצדק, נסע ברכבו ובפרשיו ויבוא אל תוך מחנה ישראל, ובבואו וישיא עיניו וירא את משה איש אלקים מרחוק, וימהר ויקח את הציור מתוך חצנו ויבט והנהו כתמונתו וכצלמו כאשר ציירו הצייר, קולע אל השערה ולא יחטיא, ויפג לבו וייפלא ויתמה עד מאוד. וילך ויבוא בעצמו אל אהל

¹⁰ אור החיים הקדוש לשמות ג ד.

¹¹ שמואל א' טז ז.

איש האלקים ויכרע וישתחווה לאפיו, ויספר למשה כל הדברים האלה אשר נעשו...

ויען משה איש אלקים ויאמר:.... גם הצייר, גם חכמיך, נפלאים הם בידיעתם וחכמתם, אולם דע לך כי לולי הייתי בטבע באמת כפי ששמעת ממידותיי – לא טוב אנכי מבול עץ יבש, כי גם ממנו נמנעו ונחשכו כל חסרונות האדם, ואם כן הכי בעבור זה אהיה יקר בעיני אלקים ואדם? אמנם כן ידידי, לא אבוש לומר לך כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמיך כולם קשורים בי בטבע, ואפשר עוד יותר מאשר שפטו חכמיך, ואני בכוח אמיץ הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם עד אשר קניתי לי היפוכם לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת.^ח

האם יש מקום לדברים אלו? האם ממקור תורת ישראל יצאו, או שמא ממקור זר? קולמוסים רבים נשתברו בניסיון להכריע בשאלה זו. רבים ביקשו לדחות מדרש זה בשתי ידיים^ט, ומהדורות אחדות אף השמיטוהו לגמרי. בין המדברים היה גם מרן הרב זצ"ל עצמו, שאף הוא דחה מעשה זה מכול וכול, כפי שמעיד תלמיד־חכם שעמד עמו בקשרי מכתבים:

אמר הכותב: ראיתי חובה לנפשי להביא כאן מה שכתב אליי הרב הגאון וכו' כקש"ת מ' אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א אב"ד דק"ק בויסק, וזה לשונו: אמרתי להעיר לב כת"ר על דבר הסיפור שהביא מספר תפארת ישראל על דבר משה רבנו ע"ה, שישנם יראי ה' וגדולי תורה שלא ניחא להו כל העניין הנ"ל, וכבר הרעיש על זה הרב הדרשן הזקן מוהרי"א שי' מווילקאמיר היושב בארץ הקודש, ולעניות דעתי הדין עמו, ובפרט לפי דברי האר"י ז"ל בספר הגלגולים נראה שמשה רבנו ע"ה לא היה צריך כלל להאי עלמא לגודל מעלת נשמתו ולא בא לעולם הזה כי אם בשביל ישראל, ודאי לכתחילה נטעו היוצר יתברך שמו בכל התכונות הטובות שבעולם, וכן

^ח תפארת ישראל, קידושין ד: יד, יכין, ס"ק עז.

^ט ראה דבריו החריפים של הגאון האדר"ת, חותנו של מרן הרב זצ"ל: "וליתנהו להני מילי, דבדוּתא נינהו. ולפי מיעוט בקיאותי וזיכרוני הדל לא נמצא שום זכר ורמז רמיזה בדבר רבותינו הקדושים ז"ל. וחלילה חלילה להאמין בהדיבה זו לחרף מערכות תפארת ישראל, ישתקע הדבר ולא ייאמר" (הסכמת האדר"ת לקונטרס כליליתפארת לרבי חיים יצחק אהרן רפפורט, המכונה המגיד מווילקומיר, שפורסם בשנת תרנ"ה כנגד התפארת־ישראל ובשבח משה רבנו). אמנם יש לציין כי המדרש נזכר בדברי אדמו"ר מסוכוטשוב, בעל שם משמואל (מטות תר"ע, ד"ה עטרות ודיבון), וכמו כן מובאים דברים דומים בשם הבעש"ט בספרו של נכדו, בעל דגל מחנה אפרים (פרשת כי תשא), בביאור מה שכתבו חז"ל שבני ישראל הביטו אחרי משה בלכתו לאוהלו וחדשו בו בעבירות חמורות (ירושלמי שקלים ה: ב; וראה במדבר רבה יח: כ): "ופירש הוא ז"ל כי משה רבנו נולד בבחינת שיהיה רשע גמור ויהיה לו כל המידות הרעות, אך שהוא היפך ושיבר כל המידות רעות והשתדל רק להכניס עצמו במידות טובות".

מורין דברי חז"ל על הפסוק "ותרא אתו כי טוב הוא"^כ, שראתה שכינה עמו ונתמלא הבית אורה, שכל אלה מראים בגלוי שיצא מקודש מרחם להיות מבחר האנושי...^{כא}

אמנם דוק – אין הרב זצ"ל שולל את העיקר גדול שניתן ללמוד ממדרש זה לחייו של כל אחד ואחד מישראל. ודאי כנים הדברים: כל אדם וטבעו, כל אדם ונתוני הפתיחה שהבורא ראה לנכון להעניק לו, ו"רחמנא לבא בעי" – לא את המעשה החיצוני בלבד הוא דן אלא את ההקשר הכולל: המעשה החיצוני ביחד למציאות הפנימית. עד כמה עמל האדם לשפר מעשיו, כמה גדול ההפרש בין טבעו הראשון המולד ובין הטבע השני שסיגל לו במאמציו. אלא שכאשר הדברים אמורים במשה רבנו, נשמה שלא הייתה צריכה כלל לתיקון מידות מגונות בזה העולם, הרי שאין לדברים מקום. "לא כן עבדי משה" – נשמה אחרת לגמרי נתתי בו, עניין אחר לגמרי הוא עניינו, אין לך רשות לפשפש במעשיו ולחקור אחר דרכיו. מעתה, שמא תאמר שמדרגת משה ניתנה לו במתנה, מטבע תולדתו, ולא עמל ולא יגע בה כלל? מבאר הרב זצ"ל במקום אחר שאין הדברים כן:

"אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: כל התולה בזכות עצמו – תולין לו בזכות אחרים, וכל התולה בזכות אחרים – תולין לו בזכות עצמו"^{כב}.

יש אדם שתכונותיו בטבע יפות הנה, והוא אינו צריך עמל ללכת בדרך טובים. איש כזה לא יתלה השלמות בעצמו, כי אם יתלה שזכו לו אבותיו במה שהנחילוהו תכונות טובות. ומי שתכונותיו אינם משובחות בטבעו, רק שמתגבר וקונה לו מידות ותכונות טובות, לפי הרגיל יתלה בזכות עצמו, שהרי הוא עמל ויגע עד שהשיג התכונות החמודות.

אך לפי האמת מי שנולד בתכונות בלתי מעולות, על כורחך יש בו כוח מתולדה, צפון מאבות אבותיו, במה שהתגבר על תכונותיו הרעות. וכדברי הכוזרי, שהסגולה תתעלם ברשע ותתגלה אחר כך בבן צדיק. אם כן לפי האמת יש לתלות לו בזכות אחרים. ולעומת זה מי שנולד בתכונות יקרות, על פי רוב יתגבר ללכת בדרכי ה' לעשות טוב וישר למעלה מהכנתו.

על כן חזקיהו שתלה בזכות עצמו עבור היותו בן רשע, ולא היה יכול לתלות בירושת אבותיו קנייני שלמותו, תלו [לו] בזכות אחרים, שהודיעוהו שגרם לו סיוע רב להתגבר על תכונתו מה שהייתה צפונה בו סגולה מדוד, שהתעלמה באחז

^כ שמות ב ב.

^{כא} שער שמעון מאת הרב שמעון הכהן, מ"מ דק"ק מעטאו (וילנא, תרס"ד, מעוטר בהסכמת מרן הרב זצ"ל), עמ' נג.

^{כב} ברכות י, ב.

ונתגלתה בו... ומשה תלה בזכות אחרים, מפני שנולד בתכונות טובות וקדושות ומהורים קדושים וחסידיים... תלו לו בזכות עצמו, כי הייתה מעלתו ביתר שאת באין ערוך מהכנתו.

ומה שאמרו אחרים על משה רבנו ע"ה ההיפוך^{כב}, כבר נדחו מדברי חז"ל ומפשט הכתוב "ותרא אתו כי טוב הוא" ומן השכל הישר, שבוודאי המעולה מכל נוצר הוכן בסגולה עליונה מטבעו, אלא שהוסיף רב שלמות הרבה יותר עוד מההכנה הטבעית.^{כד}

נמצאנו למדים שאף שמשה גדול הנביאים נבדל מאתנו – ואפילו מגדולי עולם שבקרבו – בכך שהיה "המעולה מכול נוצר", ומי ש"הוכן בסגולה עליונה מטבעו", אף על פי כן משה "הוסיף רוב שלמות הרבה יותר מההכנה הטבעית". בכך מציב משה רף גבוה הנוגע לחייו של כל אחד מאתנו, משום שאיש אינו יכול עוד לטעון: כך נולדתי ואיני יכול להשתנות. כל אחד נדרש להוסיף על תנאי הפתיחה שעמם יצא לאוויר העולם ולהוסיף שלמות על הכנתו הטבעית, כפי שעשה משה רבנו, איש איש על פי שיעורו ובהתאם לשליחותו המיוחדת.^{כה} יהי רצון שנזכה לכך.

^{כב} כדלעיל בדברי התפארת ישראל.

^{כד} עין אי"ה א: קמד.

^{כה} עיין אורות התשובה יד: א.